

SAFAHÂT - BİRİNCİ KİTAB'IN DEVRİNDE UYANDIĞI AKİSLER*

M. FÂTİH ANDI

«Bir yığın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri»

M. Âkif

Safahât (1911), Mehmed Âkif'in yedi kitap hâlinde yayımlandığı şiir külliyyâtının ilk kitabının adıdır. Bu başlık, aynı zamanda, şairin daha sonraki yıllarda neşrettiği Süleymâniye Kürsüsünde (1912), Hakkın Sesleri (1913), Fâtih Kürsüsünde (1914), Hâtıralar (1917), Âsım (1924) ve Gölgeleler (1933) adlı şiir kitaplarından oluşan külliyyâtın da umûmî başlığıdır.

Safahât-Birinci Kitab, şairin 1908-1911 yılları arasında, hemen tamamını Sırât-ı Müstakim mecmuasında neşrettiği şiirlerden teşekkül etmiştir. Bunların yekûnu 44 şiirdir.

Eserin neşredileceği haberi 12-14 Nisan 1911 tarihleri arasında Tanin gazetesinde peşpeşe çıkan bir ilânla verilir :

«Sırât-ı Müstakim hey'et-i tahrîriyyesinden Mehmed Âkif Bey'in eş'âr-ı güzidesini hâvî Safahât ünvânlı mecmûa-i nefise Perşembe günü intişâr edecektir. A'lâ kâğıda gâyet nefis bir sûrette tab' olunmuştur. Bütün kâri'lere tavsiye olunur.» (Tanin, y. 3, nr. 937, 11 Rebiülâhir 1329/30 Mart 1327/12 Nisan 1911 - nr. 939, 13 Rebiülâhir 1329/1 Nisan 1327/14 Nisan 1911).

En son 14 Nisan 1911 (Cuma) günü yayımlanan bu ilândan yola çıkarsak, Safahât 20 Nisan 1911 (Perşembe) günü neşredile-

* Bu makale daha önce *İlmî Araştırmalar*, nr. 1, Ekim 1995'de de yayımlanmıştır.

cektir. Fakat gazetede bu tarihten daha evvel 17 Nisan 1911 (Pazartesi) günü eserin yayımlandığına dair bir yazı yer alır.

Safahât'la ilgili ilk yazı olması ve eseri geniş okuyucu kitlelerine nasıl tanıttığını göstermesi dolayısıyla bu imzasız yazıyı aşağıya alıyoruz :

Safahât

«Edebiyyât-ı Osmâniyye yeni bir eser-i nefis ile zînetlendi. Bu yeni zînet-i millî-i edebînin ismi Safahât'dır. Safahât nâzım-ı muktediri Mehmed Âkif Bey îlân-ı hürriyyete kadar pek çok müntesibin-i edebî meçhûlü idi. O güne kadar o kendi âleminde, kendi kâinât-ı hissiyyâtında yaşamış, görmüş ve beklemiş bir kalb-i şâirdi.

Safahât'ı terkîb eden şiirlerin, bâzan ulvî, lâhûtî, bâzan debdebesiz, gürültüsüz, mütevâzi', sahâyif-i fikriyye ve hayât-ı hakikiye sahnelerinden müteşekkil olan bu manzûmelerin sâdegî-i beyânı, tenevvü'-i mevzûâtı, üryânî-i hissiyyâtı bedâyi'-perverân-ı edebî teshir eder. Mehmed Âkif Bey hudûd-ı şi'rînin nâmütenâhî olduğuna, onun hudûd-ı garâmiyyât içinde mahsûr bulunmadığına, bilâkis bir şâir için zâhiren en hasîs zannolunabilecek mevzûât-ı manzûrenin pek derin şiirler ilhâm edebileceğine kâil olan şâirlerdendir.

Her kavmin eş'ârı an'anât-ı milliyye ile rûhlarda terâküm etmiş olan hazîne-i hissiyyâtdan nebeân etmek itibâriyle bir husûsiyyeti hâizdir. Bu cihetle her kavmin edebiyâtı, mensûb olduğu milletin rûhuna tercümân olur. Safahât'da nazar-ı memnûniyyeti celb eden mehâsinin bir kısmı da bu noktadandır. Yani Safahât bir Türk rûhundan, bir Türk kalbinden nebeân etmiş bir Osmanlı şiiridir.

Bu nefise-i san'atı müştâkin-i edebe tavsiye ederiz». (Tanin, y. 3, nr. 942, 16 Rebîülâhir 1329/4 Nisan 1927/17 Nisan 1911).

Bu yazıyı göz önünde bulundurursak, Safahât - Birinci Kitap'ın neşir tarihi olarak 14 Nisan-17 Nisan 1911 (13 Rebîülâhir 1329/1 Nisan 1327-16 Rebîülâhir 1329/4 Nisan 1327) arasını gösterebiliriz.

Nitekim bu tarihten hemen sonraki gazete ve dergilerde Safahât'm neşredildiğine dair ilânlar çıkmaya başlar.¹

Kitap, yayımını takib eden haftalarda Ispartalı Hakkı'mn Sırât-ı Müstakim'deki «Âkif ve Safahât» ve Râif Necdet'in Resimli Kitâb'daki «Musâhabe-i Edebiyye» başlıklı yazılarından başlayarak, lehte ve aleyhte bir takım değerlendirme yazılarına, tenkid ve medhiyelere muhâtab olur. Etrafında bir edebî münakaşa cereyân eder.

Bu makalemizin konusunu da işte bu edebî münakaşa ve bu münakaşa içerisinde Safahât'a yöneltilen tenkidler teşkil edecektir. Bunun için, Safahât-Birinci Kitab'm neşrinden itibaren, İkinci Kitab-Süleymâniye Kürsüsünde'nin yayım tarihi olan Eylül 1912 (Ramazan 1330)a kadar devrin gazete ve mecmualarında yayımlanmış Safahât-Birinci Kitab'a dair, aşağıda listesini verdiğimiz yazıları tesbit ettik. Bu yazılardan daha sonraları da, elbette Âkif ve Safahât hakkında yazılar yayımlanmıştır. Fakat bunlar hem Mehmed Âkif'in diğer şiir kitaplarına da temas eden yazılardır, hem de eserin yayımlandığı dönemden sonraki yıllarda kaleme alınmış münferid dikkatleri yansıtırlar. Bu açıdan yukarıda

1 Kitabın devrinde gazete ilânları çerçevesinde nasıl karşılandığı, hangi sıfatlarla nitelenerek, okuyuculara nasıl tavsiye edildiği konusunda bir fikir vermesi açısından iki örnek veriyoruz :

Safahât

«Şâir-i muhterem Mehmed Âkif Bey'in «Safahât» ünvânı altında millî, ictimâî ve ahlâkî şiirlerden müteşekkil nefis bir eseri sâha-i matbûatı tezyin etmiştir.

Bu ciddi ve müfid mecmûa-i eş'ârı gençlere, edebiyatı seven zevâta sûret-i mahsûsada tavsiye etmeyi lâzime-i kadir-şinâsîden addederiz. *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/Nisan 1911, s. 441.

Safahât

«Sırât-ı Müstakim hey'et-i tahririyyesinden Mehmed Âkif Bey'in millî, ahlâkî, ictimâî birer maksad tâkib etmek sûretiyle meydana getirilen eş'âr-ı güzidesi bu kerre Safahât ünvânı altında intişâr etmiştir. Güzeli kâğıda gayet nefis bir sûrette tab' olunmuştur. Fiyatı 10 kuruştur. Taşra için posta ücreti iki kuruştur. Merkez-i tevzîi Bâbiâli Caddesi'nde İttihâd-ı Ticâret Kütüphanesi'dir». *Sabah*, y. 22, nr. 7775, 15 Cemâziyelevvel 1329/14 Mayıs 1911.

sözünü ettiğimiz Safahât'ın neşredildiği dönemdeki aktüel edebî odaklaşmanın dışında kalırlar.²

1. (...), «Safahât», *Tanin*, y. 3, nr. 942, 16 Rebîülâhir 1329/4 Nisan 1327/17 Nisan 1911.
2. Ispartalı Hakkı, «Âkif ve Safahât», *Sırât-ı Müstakîm*, c. VI, nr. 140, 7 Rebîülâhir 1329/21 Nisan 1327/(4 Mayıs 1911), s. 152-156.
3. Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 357-363.
4. Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 30, Mayıs 1327/(1911), s. 462.
5. Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - I», *Sırât-ı Müstakîm*, c. VI, nr. 148, 10 Receb 1329/23 Haziran 1327/(6 Temmuz 1911), s. 283-285.
6. Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - II», *Sırât-ı Müstakîm*, c. VI, nr. 149, 17 Receb 1329/30 Haziran 1327/(13 Temmuz 1911), s. 299-302.
7. Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - III», *Sırât-ı Müstakîm*, c. VI, nr. 150, 23 Receb 1329/7 Temmuz 1327/(20 Temmuz 1911), s. 312-315.

2 Verdiğimiz listenin son yazısının neşri tarih bakımından yukarıda belirlediğimiz tarama sınırının dışına taşmakla beraber, Midhat Cemâl'in «Safahât Şâirine» yazısının devamı olduğu ve *Süleymaniye Kürsüsünde*'den çok, ağırlıklı olarak *Safahât - Birinci Kitab*'dan bahsettiği için listeye dâhil edilmiştir. Bu tarihten yaklaşık bir yıl kadar sonra da *Sebilü'r-Reşâd* mecmûasında (nr. 257, 11 Ramazan 1331/1 Ağustos 1329/14 Ağustos 1913'den itibaren) Ali Âkrem'in «Sahâif-i Tenkîd» sütunlarında Akif'e ve Safahât'ın ilk üç kitabına dair on sayı devam eden tenkidleri yer almıştır. Bu tarihte artık Hakkın Sesleri de yayımlanmış bulunmaktadır. Bizim, *Süleymaniye Kürsüsünde*'nin yayımına kadar (Eylül 1912) diye belirlediğimiz tarih sınırının dışında kalan bu yazıların metinleri için bk. : Abdülkerim Abdulkadiroğlu - Nuran Abdulkadiroğlu, *Mehmed Âkif Ersoy Hakkında Yazılanlar (Sırât-ı Müstakîm ve Sebilü'r-Reşâd Mecmualarında Çıkan Makaleler)*, Ankara 1989, s. 93-185.

8. Hamdullah Subhî, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât», *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/ (23 Temmuz 1911), s. 223-229.
9. Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - IV», *Sırat-ı Müstakim*, c. VI, nr. 151, 30 Receb 1329/14 Temmuz 1327/ (27 Temmuz 1911), s. 333-335.
10. Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/ (3 Ağustos 1911), s. 272-279.
11. Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Bilgiler», *Sırat-ı Müstakim*, e. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/ (9 Ağustos 1911), s. 359-361.
12. Midhat Cemâl, «Safahât Makalesi Dolayısıyla Servet-i Fünûn'da Celâl Sâhir Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/ (10 Ağustos 1911), s. 303-305.
13. Celâl Sâhir, «Midhat Cemâl Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/ (10 Ağustos 1911), s. 305.
14. Midhat Cemâl, «Hayât-ı Edebiyye : Cevab», *Tanîn*, y. 4, nr. 1059, 17 Şaban 1329/31 Temmuz 1327/13 Ağustos 1911, s. 4.
15. Hamdullah Subhî, «Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/ (14 Ağustos 1911), s. 315-318.
16. Râif Necdet, «Servet-i Fünûn Müdürü İsmâil Subhî Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/ (14 Ağustos 1911), s. 329.
17. A. Hikmet, «Midhat Cemâl Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/ (14 Ağustos 1911), s. 330.
18. Midhat Cemâl, A. Hikmet Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1055, 29 Şaban 1329/8 Ağustos 1327/ (21 Ağustos 1911), s. 356.

19. Süleyman Necib, «Müşâfahât-ı Kalemîyye : Midhat Cemâl Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Ekim 1911), s. 427.
20. Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Ekim 1911), s. 427.
21. Hamdullah Subhî, «Müşâfahât-ı Kalemîyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s. 474.
22. Midhat Cemâl, «Paris'de Süleyman Necib Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s. 474-475.
23. Köprülüzâde Mehmed Fuâd, «Sâl-i Edebî», *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*, 1328/(1912), s. 336-338.
24. Midhat Cemâl, «Safahât Şâirine - I», *Sebîlü'r-Reşâd*, e. II/IX, nr. 28/210, 30 Ramazan 1330/30 Ağustos 1328/12 Eylül 1912, s. 25-26.
25. Midhat Cemâl, «Safahât Şâirine - II», *Sebîlü'r-Reşâd*, s. II/IX, nr. 29/211, 8 Şevval 1330/6 Eylül 1328/19 Eylül 1912, s. 51-52.
26. Midhat Cemâl, «Safahât Şâirine - III», *Sebîlü'r-Reşâd*, c. II/IX, nr. 31/213, 22 Şevval 1330/20 Eylül 1328/3 Ekim 1912, s. 88-89.

*

**

Safahât'a dair devrin matbuâtında, yukarıda metnini verdiğimiz haber mâhiyetindeki yazıdan sonra ilk değerlendirme yazısı Ispartalı Hakkı'nın 140 numaralı Sırât-ı Müstakîm'de yer alan «Âkif ve Safahât» başlıklı yazısıdır.³ Safahât'ı bilhassa dilinin sâdeliği noktasından öven bu yazı, Sırât-ı Müstakîm'in yayın hayatı bakımından da önemlidir.

³ Ispartalı Hakkı, «Âkif ve Safahât», *Svât-ı Müstakîm*, c. VI, nr. 140, 7 Rebîülâhîr 1329/21 Nisan 1327/(4 Mayıs 1911), s. 152-156.

Zira yazı içerisinde Safahât'daki «İstibdâd» şiirinden, «İstibdâdm temâsîl-i mücessemesinden biri olan Kabasakal Mehmed Paşa'yı musavvir» bir parçanın nakledilmesi, bu zâta karşı bir ta'riz sayılarak, dergi Dâhiliyye Nezâreti Matbûât İdâresi'nin 229 sayı ve 5 Mayıs 1327 tarihli emirnâmesiyle «tenbîhât-ı resmiyye hilâfına olarak şahsiyyâta müteallik ve müheyyic makâlât neşrettiğinden dolayı Divân-ı Harb-i Örfî kararıyla bilâ-müddet tâtil» olunur.

Bunun üzerine, dergi yetkililerinin, böyle bir maksatlarının olmadığı, sözkonusu mısraların yeni olmayıp daha evvel iki defa yayımlanmış bir şiirden yazı içerisinde iktibas edildiği ve o mısraların, alındığı şiirin bütünü içerisinde değerlendirildiğinde hem târih, hem de târif bakımından Kabasakal Mehmed Paşa'ya ta'riz kasdmm mümkün olamayacağı yolunda yaptıkları itirâzî başvuru neticesi, dergi Matbûât İdâresi'nden 243 sayı ile çıkan;

«Sırât-ı Müstakim Gazetesi Müdiriyyetine,

Divân-ı Harb-i Örfî'ce bilâ-müddet tâtil edilmiş olan Sırât-ı Müstakim gazetesinin tâtilini mücib olan makâlenin, Safahât nâmmdeki mecmûa-i eş'ardan naklen dercedildiği anlaşılma, devâm-ı intişârına müsâade itâsma müttefikân karar verildiği, Divân-ı mezkûrdan sâdir olup Harbiye Nezâret-i Celilesi'nden bâtezkere tevdi' buyurulan mazbatada iş'âr kılınma, mezkûr gazetenin tekrar neşrine me'zûn bulunduğunuz beyân olunur. Fî 10 Mayıs sene 1327»

şeklindeki izinle yeniden yayınma başlar.⁴

Ispartalı Hakkı'nın bu yazısından sonra, aynı günlerde Râif Necdet, Resimli Kitab'da bir «Musâhabe-i Edebiyye» yazar ve Safahât'a karşı ilk tenkid de onun kaleminden ileri sürülür : Âkif muktedir bir nâzımdır, fakat eserlerinin ekserinin şiiriyet yönü eksiktir ve yer yer şiire girmemesi gereken çirkin kelimeler kul-

⁴ Bu kapatılmanın hikâyesi için bk. : *Sırât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 142, 12 Mayıs 1327/25 Mayıs 1911, s. 191-192.

lanmaktadır.⁵ Râif Necdet, bir ay sonraki Resimli Kitab'm «Musâhabe-i Edebiyye»sinde de konuya kısaca temas eder.⁶

Midhat Cemâl'in «Safahât Hakkında Notlar» başlığı ile Sırât-ı Müstakim'e yazdığı seri makaleler Safahât hakkındaki en detaylı yazılardır. Yukarıda verdiğimiz listede de görüleceği üzere, sonuncusu «Safahât Hakkında Bilgiler» başlığını taşıyan bu seri makalelerde yazar, Âkif'in, Safahât - Birinci Kitab'mda yer alan «Fâtiĥ Câmii», «Tevhîd», «Mezarlık» ve «Meyhâne» şiirleri çerçevesinde, onun san'atını, şiirdeki ustalığını, güçlü ve zayıf yanlarını işler ve yeri geldikçe, başta Râif Necdet olmak üzere Âkif muârizlerinin tenkidlerinin haksızlığını savunur.⁷

Fakat Safahât etrafında gelişen edebî münakaşanın asıl başlatıcısı, 23 Temmuz 1911 (27 Receb 1329) tarihli Servet-i Fünûn'un «Musâhabe-i Edebiyye» sütunlarında neşredilen «Safahât» başlıklı yazısıyla Hamdullah Subhi olmuştur.⁸

Safahât'ı «etrafında, istihkâk ettiği velvele-i sitâyîşi uyardırmakta geciktiğimiz bir kitap» olarak gören yazar, Âkif'i de «yeni, makbûl bir tarzın muvaffak bir müessisi» sıfatıyla selâmlar ve «Benim ellerimin üstünde kemâl-i tebcil ile tuttuğum kitabınız, sizin ayaklarınızın altında yüksek bir kâide-i şân ve şereftir diyebilmekle memnûnum» diye şâiri över.⁹

Hamdullah Subhi'nin bu yazısına cevap, Servet-i Fünûn'un iki sayı sonraki aynı sütunlarında yer alan «Safahât Hakkında» başlıklı yazısıyla Celâl Sâhir'den gelir.¹⁰ Zira yazara göre «şiirlerinde bâzan oldukça ince bir şâir-i aşk olan ve millî, mahallî bir râyihayı hâiz olmak üzere inkişâf ettirdiği yazılarında, meselâ

5 «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/ (1911), s. 3 57-363.

6 «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 30, Mayıs 1327/ (1911), s. 462.

7 «Safahât Hakkında Notlar», *Sırât-ı Müstakim*, c. V, nr. 148, 10 Receb 1329/23 Haziran 1327/ (6 Temmuz 1911), s. 283-285 -nr. 153, 13 Şaban 1329/ 27 Temmuz 1327/ (9 Ağustos 1911), s. 359-361.

8 «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât», *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/ 10 Temmuz 1327/ (23 Temmuz 1911), s. 223-229.

9 a. y., s. 229.

10 «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/ (3 Ağustos 1911), s. 272-279.

«Annemin Derdi» manzûmesinde rakîk bir sâdeğî ile memzûc zararsız güzellikler göstermeğe muvaffakiyyet kazanan Hamdullah Subhi Bey'in, hâyideğî ile mümtâziyyeti, millilik ile âdîliğî pekâla fark etmesi» gerekir. Üstelik sâbık bir Fecr-i Âtî âzâsı olan Hamdullah Subhi'nin Safahât gibi bir «manzûme mecmûası»nı bu kadar takdirle karşılayarak medhetmesi «şâyân-ı hayret»tir.¹¹ Makalemizin ileriki sayfalarında da görüleceği üzere, Celâl Sâhir, Hamdullah Subhi'nin, Safahât'm medhi doğrultusunda ileri sürdüğü görüşleri yazısında tek tek ele alarak, bunlara karşı itirazlarını sayar. Râif Necdet'in Resimli Kitab'daki «Musâhabe-i Edebiyye»sinde ileri sürdüğü Safahât'm «eser-i şî'r ü san'at olmadığı» yolundaki görüşlere katılarak, Midhat Cemâl'in Sırât-ı Müstakîm'deki yazılarında Râif Necdet'e yakıştırdığı «enfâs-ı bâride-i gayz u garaz», «enfâs-ı bâridenin cümûdetgâhı», «zemîn-i mezellet-perverde» gibi sıfatların yanlışlığı ve haksızlığına dâir târizlerde bulunur, onu «nezâketsizlik» ve «galat-ı rü'yet» sahibi olmakla suçlar.

Midhat Cemâl, Servet-i Fünûn'un bir hafta sonraki 1053. sayısına gönderdiği mektupta, Sırât-ı Müstakîm'deki «Safahât Hakında Notlar» seri makalelerinde Celâl Sâhir'e herhangi bir satışmanın mevcut olmadığını, fakat «Resimli Kitab'ın başına yazıları birer ser-nüvişt-i felâket olan Râif Necdet Bey gibi bir edebiyat nasıbsızı» hakkında söylediklerinde haklı olduğunu savunur.¹²

Celâl Sâhir'in bu mektuba verdiği cevap da aynı sayıdadır. Hamdullah Subhi'yi «Safahât mâdihi» diye suçlayan Celâl Sâhir, bu kısa cevabında Midhat Cemâl'e, Safahât'a dâir kendi görüşlerinin doğru olduğunu söyler.¹³

Midhat Cemâl'in, bu mektubundan üç gün sonra 13 Ağustos 1911 tarihli Tanin gazetesinin «Hayât-ı Edebiyye» sütununda Râif

11 a. y., s. 274.

12 Midhat Cemâl, «Safahât Makalesi Dolayısıyla Servet-i Fünûn'da Celâl Sâhir Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/(10 Ağustos 1911), s. 303-305.

13 Celâl Sâhir, «Midhat Cemâl Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1053, 15 Şaban 1329/28 Temmuz 1327/(10 Ağustos 1911), s. 306.

Necdet'in Resimli Kitab'daki «Musahabe-i Edebiyye»sine¹⁴ cevap olmak üzere bir yazısı yayımlanır.¹⁵ Safahât'tan çok, Tevfik Fikret'in «Halûk'un Defteri» adlı şiir kitabı etrafında gelişen bu yazısında Midhat Cemâl, Râif Necdet için «Âkif hakkındaki musâhabesinin tehîliği, kühen-perverliği benim delâile iktirân eden itirâzım ve kendisinin acze münteḥil olan sükûtuyla sâbit oldu» demektedir.¹⁶

Tanin'deki bu cevâbî yazısının ertesi günü, Râif Necdet, Midhat Cemâl'in 1053 numaralı Servet-i Fünûn'a göndermiş olduğu mektuba cevap oimâk üzere, Servet-i Fünûn müdürü İsmâil Subhi Bey'e¹⁷ bir mektup yazarak, Midhat Cemâl'in kendisi hakkındaki düşüncelerini «mütefessih bir kin ve garaz» diye tavsif eder, onun «nezâhete ve terbiyeye riâyetkâr olmadığı»m ileri sürer.

Midhat Cemâl'e Servet-i Fünûn'un aynı sayısında bir tenkid de A. Hikmet adlı bir okuyucudan gelir. A. Hikmet, Midhat Cemâl'in Tanin'deki makalesinde, Charles Baudelaire'in «Fleurs du Male» adlı şiir kitabını Paul Verlaine'e isnâd etmesinin büyük bir hata olduğunu söyler.¹⁸

Artık Safahât'm dışına taşarak, kısmen de şahsiyât vadisine dökülen bu mektuplaşmalarda, Midhat Cemâl'in A. Hikmet'e verdiği cevap, sözkonusu yanlışın mürettibin aradan bir cümle düşürmesi sonucu ortaya çıkan basit bir mürettib hatası olduğu yolundadır.¹⁹

Fakat Tanin'deki yazısında Midhat Cemâl'in yaptığı bir başka hata daha vardır : Charles Baudelaire'e aid «Albatros» isimli şiiri Albert Samaine'e aid göstermiş, «Fleurs du Male» yerine de

14 Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 30, Mayıs 1327/(1911), s. 462.

15 Midhat Cemâl, «Hayât-ı Edebiyye : Cevâb», *Tanin*, nr. 1059, 17 Şaban 1329/31 Temmuz 1327/13 Ağustos 1911, s. 4.

16 a.y., s. 4.

17 Raif Necdet, «Servet-i Fünûn Müdürü İsmail Subhi Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 329.

18 A. Hikmet, «Midhat Cemâl Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 330.

19 Midhat Cemâl, «A. Hikmet Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1055, 29 Şaban 1329/8 Ağustos 1327/(21 Ağustos 1911), s. 356.

«Chariot d'or»'da yer aldığını söylemiştir. Yazarın bu bilgi yanlışlığı da Servet-i Fünûn'da Süleyman Necib adlı bir okuyucu tarafından yazılan mektupla düzeltilir.²⁰

Midhat Cemâl bu tashih mektubuna cevâben «Albatros'un Samaine'e isnâdı zuhûldür. Lâ-yuhtî olmak için cennet ve cahimin miftâhlarını miyân-ı mukaddesiyyetinde taşıyan rûhâniyyûndan olmak icâb eder» der ve Baudelaire'in ne kadar iyi bir okuyucusu olduğunu anlatır.²¹

Bu arada Hamdullah Subhi, yazdığı ilk makaleye Celâl Sâhir'in yönettiği tenkidleri cevaplamak üzere ikinci bir yazı yazar. 14 Ağustos 1911 (1 Ağustos 1327) tarihli Servet-i Fünûn'daki «Safahât Hakkında»²² başlıklı bu yazısında Hamdullah Subhi, ilk yazısındaki görüşlerinin haklılığını savunur.

Hamdullah Subhi'nin bu ikinci yazısı, Celâl Sâhir'in ikinci «Safahât Hakkında» yazısıyla cevabını bulur.²³ Celâl Sâhir, bu yazısının Safahât'a dair yazdığı son yazı olduğunu ifade ile, fikirlerini yeterince açık bir sûrette anlattığı için bir daha bu konuya dönmeyeceğini, çünkü «bu uzun satırları Safahât mecmuasından bahsetmek şerefi için değil, nesl-i ahîr müntesibîn-i edebi arasına dâhil olan Hamdullah Subhi Bey'den gayr-i muntazar bir sûrette sâdir olan mütâlaât-ı tenkidîyenin kâri'lerde hasıl edeceği teşevvüşü, mümkünse izâle için» yazdığını söyler.²⁴

Celâl Sâhir'in bu kararı karşısında Hamdullah Subhi ise «Safahât Hakkında» başlıklı üçüncü bir yazı yazarak,²⁵ burada «Münâkaşât-ı kalemiyye, mübârezât-ı seyfiyye gibi ancak mukâbele görmek ihtimâli mevcûd olduğu zamanlarda hâiz-i şereftir. Ben

20 Süleyman Necib, «Müşâfehât-ı Kalemiyye : Midhat Cemâl Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Ekim 1911), s. 427.

21 Midhat Cemâl, «Paris'de Süleyman Necib Bey'e», *Servet-i Fünûn*, nr. 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s. 474-475.

22 Hamdullah Subhi, «Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 315-318.

23 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s. 409-416.

24 a.y., s. 416.

25 Hamdullah Subhi, «Müşâfehât-ı Kalemiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1060, 5 Şevval 1329/15 Eylül 1327/(28 Eylül 1911), s. 474.

vurmayacağı, istersen sen vur, diyerek silâhını indiren bir adam muâriz veya muhâsım mevkiinden düşmüştür. Muârizların söz söylemeğe, inandıklarım anlatmağa lüzûm gördükleri bir mevki'de, sen artık ağzını açma, yoksa seni i'lâncı telâkki ederim, demek ve bir münakaşaya bu sûretle hitâm vermek istemek, muâriz itibâriyle çok tâli'siz olduğumu bana anlattı. Tabii ben de işi kalmamış bir adam gibi çekilip gitmekten başka ne yapabilirim»²⁶ cümleleriyle artık kendisinin de bu konuda yazmayacağını ifâde ederek münakaşaya son verir.

Safahât etrâfında vukû bulan bu münakaşaya dâir son yazı ise Köprülüzâde Mehmed Fuad'mdır. 1328 Rûmî yılının başlarında neşrolunan 1327 yılma aid Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn'un «Sâl-i Edebî»²⁷ bölümünde yazar geçen bir yıldaki edebî olayları anlatırken «Safahât meselesi»ne de temas eder ve yazılan yazılar çerçevesinde konuyu toparlayarak kendi görüşlerini kısaca aktarır. Ona göre «Bu, zevkin nisbî olduğuna kâni' ve mutlakiyyet-giriz müfekkireler için o kadar basit ve bedîhî bir şey ki, böyle uzun uzadıya bir mes'ele şeklini almasına ancak beyân-ı hayret edilebilir».²⁸

Yukarıdaki listede isimlerini verdiğimiz son üç yazı ise, söz-konusu Safahât tartışmalarından yaklaşık bir yıl sonra kaleme alınmıştır. Midhat Cemâl, Sebîlü'r-Reşâd'm 28/210-31/213. sayılarında neşredilen bu yazılarında da Âkif'in şiirini, onun şiirdeki başarısını över.²⁹

Buraya kadar isimlerini saydığımız yazı kadrosu içerisinde, Safahât'a ilk defa temas eden Ispartalı Hakkı, Râif Necdet ve Midhat Cemâl'den sonra, münakaşayı asıl başlatan ve konuyu alevlendiren Hamdullah Subhi olmuş ve yine onun son yazısı bu münakaşaya son vermiştir. Bu konuda yazmış olan edebiyatçılar içinde Ispartalı Hakkı, Midhat Cemâl ve Hamdullah Subhi, Âkif'in

26 a.y., s. 474.

27 Köprülüzâde Mehmed Fuad, «Sâl-i Edebî», *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*, 1328 R./ (1912), s. 336-338.

28 a.y., s. 336.

29 Midhat Cemâl, «Safahât Şâirine», *Sebîlü'r-Reşâd*, e. II/IX, nr. 28/210, 30 Ramazan 1330/30 Ağustos 1328/12 Eylül 1912 - c. II/IX, nr. 31/213, 22 Şevval 1330/20 Eylül 1328/3 Ekim 1912, s. 88-89.

sanatının takdîrkârı olarak onu medh ve tebrik etmişler, Celâl Sâhir, Râif Necdî, Köprülüzâde Mehmed Fuad ise Safahât karşısında tenkidçi bir tavır takınmışlar, eseri sanat yönünden zayıf bulmuşlardır.

Fakat bu kabarık yazı listesine rağmen, yapılan tenkidler geniş bir yelpazeye dağılmamış ve belli başlı birkaç noktayla sınırlı kalmıştır. Makalenin devamında da görüleceği üzere, bu sınırlı tenkid noktaları karşılıklı yazılan cevaplarda geliştirilmiş, fakat eser üzerinde tek tek şiirlere kadar inen teferruâtlı yazılar yalnızca Midhat Cemâl'in «Safahât Hakkında Notlar» serisinden ibâret kalmıştır.

Bu tenkidleri ve değerlendirmeleri aşağıdaki şekilde gruplandırmak mümkündür :

a) *Âkif'in şiirlerinde kullandığı kafiyeler :*

Âkif'in şiirlerindeki kafiyelere yöneltilen tenkidler iki noktada toplanır :

1 — Çok uzun kıt'alarda kafiyelerin peşpeşe tekerrüründen husûle gelen bir yeknesaklığın şiiri ağırlaştırdığı, kıt'alarda bir kafiye yığılmasının gözlemlendiği :

Safahât'taki şiirlerin bu yönüne dikkati çeken Râif Necdî olmuştur. Ona göre «Kâfiyelerin birbirini tâkîben o bî-amân ve müz'ic tevâlîsi âhengi durgun ve yeknesak yapmakta ve bu ittîrâd, şiirde bulunması elzem san'atı, mûsikî ve cevvaliyyeti târümâr etmek için pek yâbis bir darbe olmaktadır.»³⁰

Râif Necdî'in bu iddiâsma karşı, Âkif'in kafiyelerini müdâfaa eden cevap Midhat Cemâl'den gelir. Midhat Cemâl «Safahât Hakkında Bilgiler» adlı yazısında, Âkif'in «Meyhâne» şiirinin başından ilk iki kıt'ayı alır ve buradaki kafiyeler üzerinde durur. Yazara göre resim sanatında düz çizgiler bir yeknesaklık doğurur ve bu yeknesaklık da göz ve hâfızaya hiçbir «distraksiyon» vaatmez. Bu yüzden resim sanatında «hutût-ı müstakî-

30 Râif Necdî, «Mûsâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 360.

me» makbûl değildir. Ama acaba Âkif'in bu kıtalarında «kafiye-lerin tevâlisi, kıt'aların uzunluğu o yeknesaklığı tevlîd eden hutû-ı müstakime mâhiyyetinde midir?» Değildir. Çünkü Âkif bu iki kıt'ada yaptığı «tasvirlik boyalarım», renklerini o kadar parlak seçmiştir ki, hem göz, hem de zihin bu renklerin «fart-ı temevvüc ve taayyün»ünden yorulmaktadır. «İşte o zaman şeklin ve kavâfinin yeknesaklığı bu yekûn-ı rengârenk karşısındaki fikr-i nazar yoğunluğunu ta'dil» etmektedir. Çünkü «şeklin yeknesâkî-i hutûtu mânânın televvün-i iyâm ile itidâl-yâb olur.» Dolayısıyla, Âkif'i bu açıdan tenkid etmek haksızlıktır.³¹

2 — Âkif'in şiirlerinde kafiye hatalarının olduğu :

Safahât'a bu konudaki itiraz Hamdullah Subhi'nin kaleminden gelir. Hamdullah Subhi, Âkif'in sanatını, şairliğini tebci ettiği «Safahât» makalesinde «Kocakarı ile Ömer» şiirini takdirle iktibâs ederken, bu şiirdeki

«Var mı Abbâs'ı bilmeyen, yokdur
O sahâbîyi dinleyin ne diyor»

beytine dipnot düşerek «Bu gibi sakat kafiyele Safahât'ta pek çok rast geliniyor» der.³²

Onun bu îtirâzî hâşiyesine cevap yine Midhat Cemâl'dendir.³³ Yazara göre böyle sakat kafiyelelerin sayısı bütün Safahât'ta birkaç taneyi geçmez. Midhat Cemâl bu konuda şunları söyler :

«Bir zekâ-yı afif, Safahât'a âid olan bir makale-i tekrîminde 'Mehmed Âkif Bey'de kafiyele âid sakatâtın çokluğunu' iddiâ ediyor. Halbuki bendeniz olsaydım, Âkif'de kavâfi-i leng çoktur demezdim. Bütün Safahât'ta mahdûd birkaç kafiye sakatlığı, Âkif için çoktur derdim».³⁴

31 Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Bilgiler», *Svrât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s. 360.

32 Hamdullah Subhi, «Safahât», *Servet-i Fîmân*, nr. 1050, 27 Reeb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 227.

33 Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - IV», *Svrât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 151, 30 Receb 1329/14 Temmuz 1327/(27 Temmuz 1911), s. 335.

34 a.y., s. 335.

Âkif'in «Mezarlık» şiirinin ikinci bölümü olan hikâye kısmının tek tek kafiyelerini sıralayan yazar, Âkif'in âdetâ «kendi karîha-zâdı olan bir lehce-i kavâfisi» olduğunu ve şairin kafiyelerinin ekserinin de mukayyed yaptığını ileri sürer.³⁵

b) *Safahât'ın dili* :

Safahât'taki şiirlerin bir kısmında ağır ve terkipli bir dil kullanılmışken, bir kısım şiirlerde ise sâde ve halkın anlayacağı bir Türkçe kendisini gösterir.

Mehmed Âkif'in şiirlerinin bu yönüne dair ilk fikir beyânı Ispartalı Hakkı'nın *Sırât-ı Müstakim*'deki «Âkif ve Safahât» başlıklı yazısında³⁶ karşımıza çıkar.

Ispartalı Hakkı, Safahât'ta yer yer Arapça ve Farsça terkiplerden ve tumturaktan uzak «sâde ve revân şiirler»in mevcûdiyetinden bahisle, «Türkçe'nin hukûkuna dokunulmadan» meydana getirilen bu bediaların birer tesâdüf eseri olmayıp, külfetsizce ortaya konan birer ustalık numûnesi olduğunu ifade eder. Terkiplerle dolu, ihtişamlı ve tumturaklı şiirlerinin yanında, Âkif'in bu tür şiirleri «millete gıda olacak sâde şiirler»dir. Zira biz dilimizi sâdeleştirmeye muhtac olduğumuz gibi, bu sâde dille millete hitâb eden şiirler yazmaya da muhtacız. İşte Safahât bu ihtiyâca cevap vermektedir. Yazar, Safahât'ı «Türkçe ve Türklük nâmına takdir ve tebrik» eder.³⁷

Âkif'in eserinin bu husûsiyeti, Râif Necdet'in de takdir nazarlarını celbeder. *Resimli Kitab*'daki «Musâhabe-i Edebiyye»sinde³⁸ yazar, «Şiirlerin birçoğunda mevcûd ve mahsûs sâdelik, tabiîlik, milliyet ve samimiyet onları sevimli ve mûnis gösteriyor ve yükseltiyor» cümlesiyle bu konudaki fikrini belirtir. Fakat bu sâdelik ve tabiîlik Safahât'ın bütün şiirlerinde mevcut değildir. Kitabı teşkil eden şiirlerin bir kısmı Arapça ve Farsça kelime ve

35 a.y., s. 335.

36 Ispartalı Hakkı, «Âkif ve Safahât», *Sırât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 140, 7 Rebiülâhîr 1329/21 Nisan 1327/(4 Mayıs 1911), s. 152-156.

37 a.y., s. 154-156.

38 Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 357-363.

terkiblerin «tantana-i âhengi» ile dolu, diğer kısmı ise «sâde, mûnis ve tabîî bir üslûbun samîmiyetleriyle mâlî»dir. Türkçe kelime ve terkiblerle yazılmış olan şiirler, şairin geçirdiği bir tekâmülün neticesi olmalıdır.³⁹

Âkif'in birtakım şiirlerinin «seyyâl ve revân bir lisân-ı nazm» ile yazılmış olduğunu, Safahât'a yönelttiği bütün tenkidlerine rağmen, Celâl Sâhir de tasdik eder.⁴⁰

c) *Safahât'taki manzûm hikâyeler ve Âkif'in bu konudaki başarısı :*

Safahât'ta yer alan «Hasta», «Küfe», «Meyhâne», «Seyfi Baba», «Kocakarı ile Ömer», «Mahalle Kahvesi», «Köse İmam» v.s. gibi manzûm hikâyelerde Mehmed Âkif'in göstermiş olduğu başarı, devrinde onun şiirinin en fazla takdir gören özelliklerinden birisi olmuştur. Onun en müfrit muarızları bile, bu konuda ileri sürdükleri tenkidlerinin yanısıra, birtakım olayları manzum olarak hikâye edişindeki tabîliği, tekellüfsüz ve sâde bir dille kahramanlarını konuşturmasını takdirle karşılamaktan kendilerini alamamışlardır.

Râif Necdet, Safahât'ı «en ziyâde yükselten şiirlerin, sâde ve tabîî bir üslûbla kaleme alman manzûm küçük hikâyeler» olduğu kanaatindedir.⁴¹ Özellikle «Mahalle Kahvesi»ni «pek muvaffakiyyetkârâne» tasvir edilmiş bulur. «Mahalle Kahvesi» en vahim bir yaramızı, sosyal hayatımızı kemiren en müzmin bir «derd-i ictimâî»imizi göstermektedir. Yine «Köse İmam» da, cehâlet, ah-lâksızlık ve taassuba karşı isyân eden ve derin bir «ceriha-i ictimâî»imizi keskin bir «neşter-i tahlil» ile deşen son derece dikkate değer bir şiirdir. Râif Necdet, bu başarılarından dolayı Âkif'i tebrik eder.⁴²

39 a.y., s. 360, 362.

40 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fî-nân*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s. 278.

41 Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitap*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 361.

42 a.y., s. 362.

Midhat Cemâl, Mehmed Âkif'in «Meyhâne» şiirini konu edindiği «Safahât Hakkında Bilgiler» adlı yazısında, bu şiirin hikâye kısmının «Âkif için sehl-i mu'tâd, herkes içinse sehl-i mümteni' olan selâseti»ne dikkati çeker.⁴³

Âkif'in sanatının bu yönü üzerinde en cesur iddia ise Hamdullah Subhi tarafından ileri sürülür: «Safahât'm muhterem sahibi lisân-ı nazm ile tahkiyenin bizde ilk müessisidir».⁴⁴ O zamana kadar, başta Abdülhak Hâmid ve onun mukallidleri bu yolu denemişler, birtakım manzum piyesler yazarak bunlarda bazı olayları hikâye etmişlerdir. Fakat bunlar, bizzat yazarlarının da itirâf ettikleri gibi, oynanmak kabiliyetinden mahrûm ve «lisân-ı alelâde-i tekellümden uzak»tırlar. Halbuki Safahât'm en muvaffak parçaları, diyaloglara dayanan şiirlerdir. Hattâ Âkif bu manzûmelerinin dışında, hayâli ve romantik şiirlerinde her zaman bu kadar başarıyı gösterememektedir.⁴⁵

Hamdullah Subhi'nin, Âkif'in bizim edebiyatımızda «lisân-ı nazm ile tahkiyenin müessisi olduğu» yolundaki iddiasına karşı en kesin red cevabı, muârizı Celâl Sâhir'dendir.⁴⁶

Celâl Sâhir'e göre «Tevfik Fikret Bey'in bazı manzûmelerinde ve Mehmed Emin Bey'in «Türkçe Şiirler»inin ekserinde pek muvaffakiyetle tahkiye-i manzûmeye muvaffak olduğu meydana iken, bu kadar semâhatle müessislik tevcihi doğru olamaz».⁴⁷

Celâl Sâhir, Safahât'taki manzûm hikâyelerin çoğunluğunu güzel de bulmaz. Bunlar akıcı ve sâde bir dille yazılmışlardır. «Fakat işte o kadar». Meselâ Hamdullah Subhi'nin çok medhettiği «Kocakarı ile Ömer» manzûmesi, Arapça kitaplarda mevcut veyahut muhayyel bir hikâyenin mevzun bir şekilde, basit ve yalın bir ifâde ile yazılmasıyla vücûda gelmiştir. Bu özelliği de ona bir şiir olma meziyetini vermez. Zaten Mehmed Âkif nazımdan

43 Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Bilgiler», *Sırat-ı Müstakim*, c. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s. 361.

44 Hamdullah Subhi, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât», *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223.

45 a.y., s. 223, 228.

46 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s. 272-279.

47 a.y., s. 275.

şiire yükselmeye özendiği anda bütün baŝarisını da yitirmektedir. O zaman da «âdi bir A. Nâdir mukallidi» derekesine inmektedir. Bu yüzden Celâl Sâhir'e göre «Safahât muharriri tarz-ı tahayyülünü A. Nâdir Bey modeline göre tanzim etmiş ve halk arasındaki mŝâhedât-ı zâtiyyesi ile Arapça'da mütâlaa ettiği bazı hikâyâtı suhlet-i nazmiyyesi sayesinde güzel, kolay —fakat şiir için lâzım âhenkten, revnak-ı hayâlden mahrûm— bir slb ile tevzn ve ifâde etmiş iyi bir nâzımdır, o kadar. Bütün Safahât'm içinde muvaffak ve mümtâz bir ma'kes-i hayâl olmuş ancak perakende birkaç mısraa tesâdüf olunabilir».⁴⁸

Hamdullah Subhi, Âkif'e ve kendisine yöneltilen bu tenkidlere karşı, iddiâsında kararlıdır. Celâl Sâhir'e verdiği cevapta,⁴⁹ bu «messis»lik iddiâsını bir kere daha tekrarlar. Abdülhak Hâmid'ler, Tefvik Fikret'ler Mehmed Emin'ler Türk şiirinde manzûm hikâye tarzının tesis edicileri ve başarılı nâzımları sayılamazlar. Çünkü her unn de şiirleri «tabi tekellüm»den, «lisân-ı alelâde-i tekellüm»den ıraktır. Abdülhak Hâmid'in şiirlerinde Aristo'lar, İskender'ler de, kle, esir ve câriyeler de aynı slb ile gayr-ı tabi bir sûrette konuŝurlar. Tefvik Fikret'in «Shâ ile Pervin»i, biri hakikati, biri hayâli temsil ettiği için «tabi tekellüm» den uzaktırlar. Mehmed Emin'in «Kesildi mi Ellerin?» gibi manzûmelerinde ise sâde Türkçe bir dil kullanılmıŝ, fakat yine sıradan insanların tabi, günlük konuŝmalarını şiirde yakalanamamıŝtır. Muhâvereler «avâm-ı nâsm tekellm» değildir.⁵⁰

Mehmed Âkif'in ustalđı yalnızca «avâm-ı nâsm tabi tekellm»nde değildir. Celâl Sâhir bu iddiâsında yanılmaktadır. Zira ŝâirin, «havâs-ı nâs»ı da o nisbette başarı ile konuŝturduđu şiirleri de vardır. Hamdullah Subhi bu tür şiirlere bir örnek olmak üzere «Dirvâs» şiirinden bir bölüm aktarır.⁵¹

Hamdullah Subhi'nin kendisine verdiği cevaplara karşılık Celâl Sâhir tenkidlerini bir kere daha, daha da geniŝleterek ve açık-

48 a.y., s. 278, 279.

49 Hamdullah Subhi, «Safahât Hakkında» *Servet-i Finn*, nr. 1054, 22 şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 315-316.

50 a.y., s. 315-316.

51 a.y., s. 316.

layarak tekrarlar :⁵² Mehmed Âkif, Türk edebiyatında manzum hikâye tarzının müessisi değildir. Kendisinden evvel, «Tezer», «Eş-ber», «Nesteren», «Finten», «Nazife», «Zeynep» gibi eserlerinde yer alan manzûm hikâyeleriyle Abdülhak Hâmid, «Hasta Çocuk» şiiriyle Tefik Fikret, «Kesildi mi Ellerin?» ve benzeri şiirleriyle Mehmed Emin ve hattâ «Mûsa İbnü'l- Gazân» adlı eseriyle Muallim Nâci veyahut bu yoldaki şiirleriyle İsmâil Safâ, Ali Ekrem vardır. Bu isimlere, «Mihnet-i Keşân»mda anlattığı manzum vak'alarıyla İzzet Molla bile dâhil edilebilir.

Abdülhak Hâmid'in eserlerinde kahramanların hepsinin aynı dil ve aynı fikirlerle konuştuğu tenkidine gelince, bu tutum bize bugünkü telakkîmimize göre yanlış gelebilir. Fakat bu durum, Klasikler'in ve kısmen de Romantikler'in tesirinde yazan Hâmid'in bu eserlerini yok sayıp, Âkif'i bu tarzın ilki yapmamızı gerektirmez. Çünkü devirlerinin edebî telakkilerine göre İngiltere'de Shakespeare, Fransa'da Racine ve Corneille de eserlerinde kahramanların hepsini aynı dille konuşturmuşlardır. Ama bu özellikleri, onların eserlerinin yok sayılmasını gerektirmemiştir.⁵³

Celâl Sâhir'in her iki yazısında ileri sürdüğü tenkidlerin hemen tamamına Köprülüzâde Mehmed Fuad da katılır.⁵⁴ Ona göre de Âkif kuvvetli bir nâzımdır, tasvirlerinde o kadar «sıhhat-ı vü-sûk» vardır ki, anlattığı mekânlarda geçen muhâvereleri o kadar ustalıklı nazma sokmaktadır ki, bunlara hayret etmemek mümkün değildir. Fakat Hâmid, Fikret, İsmâil Safâ, Mehmed Emin ve Ali Ekrem Bey'ler dururken, Mehmet Âkif'in «bir lisân-ı tahkiye icâd etmiş olması kabûl edilemez bir iddiâdır».⁵⁵

Bütün bu tenkidlere rağmen, Midhat Cemâl bu tarihten bir yıl kadar sonra yazdığı «Safahât Şâirine» adlı seri yazılarında Mehmed Âkif'i edebiyatımıza «muhavere-i tabiiyye»yi sokan şâir olarak alkışlar : «Evvelâ edebiyata muhâvere-i tabiiyyeyi sokan

52 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fî-nân*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1917/(14 Eylül 1911), s. 409-416.

53 a.y., s. 410-412.

54 Köprülüzâde Mehmed Fuad, «Sâl-i Edebî», *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fî-nân*, 1328/(1912), s. 336-338.

55 a.y., s. 337.

senin kalemindir. Hâlâ bu vâdîde sana sâni çıkmadı. Senden evvel bu kadar tabîî muhavereler ise kimse yazmadı. Bana Hâmidleri mi gösterecekler? Hâmid şî'r-i mahzûm hârikasıdır, fakat muhâvere-i tabîiye bahsinde kırâet-güdâz bir ucûbedir. «Eşber»de, «Tezer»de, hülâsa Hâmid nâm-ı müstakbel-şümûlüne âid olan manzum ve mensûr birçok eserde muhâvere nâmına mevzûn şâibeler, mukaffâ lekeler pek çoktur». ⁵⁶

d) *Âkif'in şiirlerinde kaba ve müstehcen kelimeler kullanıldığı :*

Bu konu, devrinde, Safahât'm üzerinde en çok söz söylenen yönlerinden birini teşkil eder. Râif Necdet, Celâl Sâhir ve Köprülüzâde Mehmed Fuad, özellikle «Mahalle Kahvesi», «Meyhane» ve «Köse İmam» şiirlerinden yola çıkarak, kullanılan kaba ve çirkin kelimelerin, bir şiir içerisinde istîmâli mümkün olmayan «müstehcenât»tan addedilmesi gerektiğini, Âkif'in bu kelimelere şiirinde sık sık yer vermesinin çok büyük hata olduğunu ileri sürerler.

Buna karşılık Midhat Cemal ve Hamdullah Subhi, Safahât'm bu yanının Âkif için bir nakîsa olmadığı, kelimelerin mahallinde kullanıldığı fikrindedirler.

Râif Necdet, Mehmed Âkif'in manzum hikâyede gösterdiği başarıyı takdirle karşılar. Ona göre, şâir bu şiirlerinde vak'ayı ve şahısları bir Realist hattâ Naturalist gözüyle, oldukları gibi anlatmış, kişileri kendi seviye ve çevrelerine göre, tabîî olarak konuşturmuştur. Fakat hikâyelerde ve romanlarda güzel ve uygun karşılanabilen bu Naturalist üslûp, şiirde «hadd-i itidâli biraz tecâvüz ediñce», fenâ ve nâhoş bir tesir uyandırmaktadır. İşte bu yüzden, Âkif'in kitabında «Naturalizm tarzında yazılan manzûm küçük hikâyelerde tesâdüf edilen bâzı müstehcen kelimeler —tabîî olmakla beraber— rûh-ı şî'ri rencide etmekten hâlî kalmıyor». ⁵⁷

56 Midhat Cemâl, «Safahât Şâirine - II», *Sebilü'r-Reşâd*, c. II/IX, nr. 29/211, 8 Şevval 1330/6 Eylül 1328/19 Eylül 1912, s. 51-52.

57 Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, nr. 29, Nisan 1327/(1912), s. 362.

Hamdullah Subhi, Râif Necdet'in bu tenkidine hak vermez. Servet-i Fünûn'daki «Safahât» yazısında,⁵⁸ Victor Hugo'nun «Fenâ mevzû yoktur, fenâ şair vardır.» sözünü hatırlatarak, Mehmed Âkif'in «en pis sözleri pek kârgüzâr bir mevki'de tutmak neticesi olarak onları âdilikten kurtarabildiği, onlara bir sıfat-ı edebiyeye vermeğe muvaffak olduğu zannında» olduğunu ifâde eder. Yazar, Sa'dî, Tolstoy, Zola, Pierre Loti, Mauppassant gibi büyük ediblerin çok daha müstekreh olayları eserlerinde anlattıklarını, örnekler zikrederek söyler ve fakat bu çirkinliklerin, o büyük sanatkârların «sihr-i temâsı» sâyesinde çirkinliklerini kaybettiklerini, «şâyân-ı irâe» bir mâhiyet kazandıklarını ileri sürer.

Bu yüzdendir ki, «Safahât'm bu cihetle şâibe-dâr olduğunu iddiâ edenler hâlâ edebiyatı büyük salonlar gibi bir sınıf-ı güzîde-i züvvâra açık farz etmek hatâsında bulunuyorlar. San'at, İngiltere'nin en büyük şairinin bize söylediği üzere her şeye, çirkin veya güzel kendi yüzünü gösterebilir bir ma'kes-i hakikattir. Kifâyet eder ki, halkın karşısına çıkardığımız mülevvesât bir mak-sad-ı muayyene, mevzûun gâyesine müfid olsun».⁵⁹

Ayrıca «Mahalle Kahvesi», «Meyhane», «Köse İmam» gibi şiirlerde çizilen çirkin sahneler, aktarılan kaba konuşmalar, Mehmed Âkif'in «bir fikr-i mahsûs ile değil, fakat tabiatının sevki ile öğrendiği halka gitmek» fikrinin neticesidir. Zirâ Âkif «avâm-ı nâsı kendisi için mücib-i şeref olacak bir sûrette sevdiği gibi, onların husûsiyetlerinin hiçbir nev'ine karşı eser-i istikrâh» da göstermez. Zaten onun şiirlerini bu gözle, tarafsız olarak okuyanlar, onlarda kullanılan galiz kelimelerin hepsinin yerli yerinde ve gerekli olduğunu itirâf ederler. Bunlar okuyucuda bir istikrâh duygusu da uyandırmazlar. Âkif sözkonusu sahneleri «bir şafak, bir deniz, bir aşk tarif eder gibi kolaylıkla, cebrî değil fakat mûtâd bir kolaylıkla» anlatır. Ayrıca Âkif'in nazarında hakikat, hangi şekilde olursa olsun, «lüzûmunda zikredildiği takdirde, san'atın meşher-i mûtenâsmda» yerini almaya lâyıktır.⁶⁰

58 Hamdullah Subhi, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât», *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, 27 Recep 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223-224.

59 a.y., s. 224.

60 a.y., s. 223-224.

Fakat Celâl Sâhir bu fikirde değildir. Hamdullah Subhi'nin görüşlerine cevap olarak yazdığı «Safahât Hakkında» makalesinde⁶¹ Âkif'i «nezâhet-i lisâniyye» ve «asâlet-i beyân» sahibi olmakla, Hamdullah Subhi'yi de, böyle bir şairi «acınacak bir gaflet» ve «kızılacak bir mahâret»le müdâfaa etmekle suçlayarak tenkid eder. Ona göre Safahât'taki kaba ve çirkin ifâdeler, Âkif'in en harâretli taraftarlarının bile müdâfaalarında zorlandıkları bir noktayken, Hamdullah Subhi'nin bu müstehcen tabirleri mâzûr görücü değil, hatta takdir edici bir tavır içerisine girmesi büyük bir yanlıştır.

Celâl Sâhir de Râif Necdet gibi, böyle kaba tabirler ve çirkin kelimelerin bazı hikâye ve romanlarda kullanılmasının uygun olabileceğini, fakat şiir dilinin bu gibi müstehcenlikleri kaldırmadığını iddiâ eder. Zola, Mauppassant, Loti hikâye ve romanlarında gerçeği olduğu gibi anlatabilmek gayesiyle bazan «galiz levhalar» çizmişlerdir ve bu durum onların eserlerine leke düşürmemiştir. «Fakat bir şair, tafsilât-ı müstekreheyi meskût geçmek mecbûriyyetinde»dir. Bütün Doğu ve Batı edebiyatları taransa, takdire şâyân olmuş böyle bir tek müstehcen şiir göstermeğe muvaffak olmak mümkün değildir.⁶²

Celâl Sâhir, Mehmed Âkif'in «Köse İmam», «Mahalle Kahvesi» ve «Meyhane» şiirlerinden uzun iktibaslar da yaparak, böyle kaba kelimelerin geçtiği mısraların altını çizerek ve iddia eder ki «bu müstehcen kelimelerin ekserinin Hamdullah Subhi Bey'in zannı gibi, lüzûm-ı mahallîsi de yoktur. Yani hazfiyle eserlerin kıymet-i tahkiyyeleri de eksilmeyeceği muhakkak»tır.⁶³

Hamdullah Subhi'nin bu tenkidlere karşı kendisini ve Âkif'i müdâfaası, iki hafta sonraki Servet-i Fünûn'a yazdığı «Safahât Hakkında» makalesiyle⁶⁴ karşımıza çıkar.

61 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s. 272-279.

62 a.y., s. 276.

63 a.y., s. 277.

64 Hamdullah Subhi, «Safahât Hakkında», *Servet-i Fünûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 315.318.

Edebiyatımızda gittikçe bir «tasannu' ve pesti» görüldüğünü, edebiyatın bir «âlet-i fuşş ve sefâhet olduğu»nu ileri süren yazar, Mehmed Âkif'in böyle bir ortamda şiirleriyle halka yöneldiğini, avâmın faydalanmasını, onun yücemesini hedef aldığı belirtir.

Safahât'ta galiz kelimeler, müstehcen ifâdeler bulunduğu yolundaki itirazlara karşılık da, Celâl Sâhir'in «Büselerinin Tahassürü» başlıklı şiirinden, içinde

«Dudaklarımda geçen gün ısırığın yerler
 Senin tahassür-i büsenle sızlıyor her ân,
 O dişlerin ki birer süzen-i hayât-efşân,
 Açaydı keşke mukaddes cerihalar yer yer.»

gibi mısraların da bulunduğu iki kıt'ayı iktibâs eder ve ekler :

«Bu gibi şiirleri yazan ve neşreden Celâl Sâhir Bey vekâyî'm gîlzetine karşı bu kadar müsâmahakâr olduğu hâlde, kelimelerin gîlzetine karşı isyân ediyor. Ben zannederim ki, kahvede yerdeki balgamı, sövüşen iki adamı bize gösteren bir şairle, dudaklarında bir kadının diş yaralarıyla kendisini teşhir eden şair arasında, kâri'lerinin hiçbir şeyden istikrâh etmediğini düşünen, birinci değil, asıl ikincidir. Böyle şiirlerin yanında, kahve döşemelerine savrulan tükürükler 'denize bir çakıl taşı gibi düşen akşamın semâya sıçrattığı yıldızlar kadar pâk ve berrin'dir».⁶⁵

Şiirde «nezâhet-i lisâniyye» meselesine de temâs eden Hamdullah Subhi, Celâl Sâhir'in, romanlarda kaba ve müstehcen kelimeler kullanılabileceği, fakat şiir sözkonusu olunca bütün Doğu ve Batı edebiyatlarında bunun şâyân-ı takdir tek bir örneğinin gösterilemeyeceği şeklindeki iddiâsına karşılık Victor Hugo'nun, içinde pekçok pis ve çirkin kelimenin geçtiği «Roma'nın Lağımı» (Egout du Roma) adlı şiirini örnek olarak gösterir.⁶⁶

Hamdullah Subhi'nin bu cevâbî yazısına karşılık, Celâl Sâhir bir ay sonra yine Servet-i Fünûn'da, bu sefer şahsiyât dozu yük-

65 a.y., s. 317-318.

66 a.y., s. 318.

sek bir sûrette yazdığı yazısında⁶⁷ kendisinin «Bûselerinin Tahas-sürü» adlı şiirinin içinde bir «şemme-i ihtirâs» bulunan mısra-larıyla, Âkif'in, içerisinde farazâ «Köse İmanı» şiirindeki

«Hani bir 'sâye-i şâhâne' çekip her b... yer»

gibi mısralar mevcut olan manzûmelerinden hangisinin daha müs-tehcen addedileceğini sorar. Fakat bu kıyâsıyla birlikte, kendisi-nin Mehmed Âkif'le mukâyese edilmesi gibi bir arzusunun bu-lunmadığını da kaydeder.⁶⁸

Daha sonra sözü Victor Hugo'nun «Les Châtiments» adlı ese-rinde yer alan «Egout du Roma» (Roma'nın Lağımı) şiirine de getiren yazar, Hugo'nun bu şiirinin de devrinde tenkide uğradı-ğını, bu yüzden Safahât'ı temize çıkarmakta makbûl bir ölçü ola-mayacağını ifâde eder. Kaldı ki, bu şiirde, bütün çirkin kelime-lerine rağmen muvaffak ve ibret verici bir tezat tablosunu Hugo başarıyla çizmiştir. Oysa Safahât'taki müstehcen kelimeler, «kıy-met-i tahkiyeye hiçbir şey ilâve etmeyen, bî-fâide ve âdi mükâ-lemât-ı müstekrehe»den ibârettir.⁶⁹

Bu konuda Köprülüzâde Mehmed Fuad da Celâl Sâhir'le hem-fikirdir. Sâlnâme-i Servet-i Fünûn'a yazdığı «Sâl-i Edebî» yazısın-da⁷⁰ «Mehmed Âkif Bey'in cidden büyük bir kudret-i nazmiyyeye mâlik olduğunu, fakat nezâhet-i lisâniyye denilen ve şiir için el-zem olan hasîsadan tamâmen mahrûm bulunduğunu» söyler. Ona göre de «Celâl Sâhir Bey'in pek muhakkik olarak söylediği gibi» galiz ve kaba manzaraların tasviri bir romanda yer alabilir, fakat bir şair, üstelik hiç de yeri değilken, bu gibi müstehcen şeyler ile eserini doldurmamalıdır. «Hayatın müstekreh manzaralarını ay-nen dâire-i nazma sokanlar, bu husûsta ne kadar mahâret ve kud-ret gösterirlerse gösterebilirler, yine hakîkî bir şair olamazlar».⁷¹

67 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında, *Servet-i Fünûn*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s. 409-416.

68 a.y., s. 414.

69 a.y., s. 415.

70 Köprülüzâde Mehmed Fuad, «Sâl-i Edebî», *Musavver Sâlnâme-i Servet-i Fünûn*, 1328/(1912), s. 336-338.

71 a.y., s. 338.

Oysa Midhat Cemâl'in nazarında bu bahis gereğinden ziyâde büyütülmektedir. Bilinmelidir ki, Safahât'm bu yönü belâgatle ilgilidir ve belâgati en ibtidâî kavâid-i edebiyye kitapları bile «muktezâ-yı hâl ve makâma göre söz söylemek» diye tarif ederler. O halde Âkif, söz konusu şiirlerindeki kaba kelime ve tabirleri, anlattığı mekânı ve insanları göz önünde bulundurarak kullanmıştır. «Her makâmm bir makâli vardır» «Hakikatlerin bu kadar basitlerini olsun unutmamalı»dır.⁷²

Yazar bu görüşlerini Fransa tarihinden aktardığı bir olayla da pekiştirir :

Waterloo Harbi'nde İngiliz generali, Napolyon'un komutanlarından Camberon'a teslim olmalarını teklif ettiğinde, Camberon «Has... oradan!..» diye cevap vermiştir. Bu cevap Waterloo Harbi'nden daha çok meşhur olmuş, kimse kelimenin kabalığı üzerinde durmamıştır. Hatta Victor Hugo bu cevap için «Rouget de Lisle, Marseillaise'i nasıl bir nefha-i ilâhiyyenin kendisine nüfûzuyla bulduysa, Camberon da bu kelimeyi o sûretle ibdâ' etti» demiştir.⁷³

e) *Safahât'taki tasannu'suz şiirlerin havâsdan ziyâde avâma hitâb ettiği, Âkif'in «avâm şairi» olduğu :*

Safahât, konularını çoğunlukla sosyal hayattan, toplumun günlük yaşantısından alarak, akıcı ve yalın bir dille, halka bir takım değerlerin ve düşüncelerin iletilmesi ve öğretilmesini hedefleyen şiirleri göz önünde bulundurularak da devrinde övgü veya tenkidlere muhâtab olmuştur. Bazı yazarlar Mehmed Âkif'i «millî ve ictimâî bir şair», «avâm-perver» bir aydın sıfatlarıyla alkışlarken, onun bu yönünü «avâm şairi» diye küçümseyenler ve Safahât'ı tasannu'dan uzak olmakla eleştirenler de çıkmıştır.

Râif Necdet'e göre Safahât'm «karakteristik meziyeti» millî ve ictimâî oluşu, havâsdan ziyâde avâma hitâb edişi, onun rûhuna incelik, dimağına yükseklik veriştir. Zaten bizim böyle bir

⁷² Midhat Cemâl, «Safahât Şairine - III», *Sebîlî'r-Reşâd*, c. II/IX, nr. 31/213, 22 Şevval 1330/20 Eylül 1328/(3 Ekim 1912), s. 88-89.

⁷³ a.y., s. 89.

edebiyata ihtiyacımız da vardır. Umûmun seviyesine inerek onu yükseklere çekmek bir münevver için «insanî ve vatanî bir hareket»tir. Yazar, «Türkler'in millî şairi Mehmed Emin Bey» hakkında duyduğu hürmet ve meftûniyeti «bir dereceye kadar» Âkif hakkında da duymaktadır. Ona göre «Safahât, millî dertlerimizi, gafletlerimizi, cerihalarımızı bütün çıplaklığıyla gösteren, hayât-ı ictimâimizin muhtelif safhalarını ibret-âmîz bir tarzda tasvir eden bir eser; sanatıyla değil, lâkin samîmiyetiyle temâyüz eyleyen bir mecmûa-i eş'ârdır». Nitekim Âkif'in kendisi de şiiri hakkında

«Bir yağın söz ki, samîmiyeti ancak hüneri,
Ne tasannu' bilirim çünkü ne san'atkârım.»

diyerek bunu ikrâr eder.⁷⁴

Midhat Cemâl'in fikrine göre ise, Mehmed Âkif, edebiyatımızda «kadın nakarâtıyla birtakım mânâsı ma'dûm fakat mûsikîperver kelimeleri fevâre-i enfâsımın üzerinde âdetâ avâm kahvehânelerinin hıyâz-ı havâikmdaki fıskiyelerin üzerinde sıçrayıp duran «cihannümâ» camları gibi zıplatıp duran» şairlerden farklı olarak halka yönelmiş, onları seven, faydalı olmaya çalışan bir şair hüviyeti çizmiştir. Yazar bu yönden Âkif'i Alphonse Daudet'ye benzetir. Âkif ve Daudet «avâm-perverlik, fecâyi'-i insâniyete karşı tatlı tatlı ağlayan bir göz ve rezâil ve nekâyıs-ı beşeriyyeye karşı acı acı gülen bir dudak» noktalarında birleşirler.⁷⁵

Midhat Cemâl'in Âkif hakkındaki bu takdîrkâr hükümlerine Hamdullah Subhi de iştirâk eder. «Safahât» adlı yazısında⁷⁶ «İddiâ edebilirim ki sahiblerinin meşreb ve rûhuna Safahât kadar yakın olan, babalarına bu kadar vuzûh ile benzeyen çocuklar nâdirdir» diyen yazar, Âkif'in karakteri ile Safahât arasında ilgi kurar. Şairin, bütün kesimleriyle kavminin bir muhibbi olduğunu söyler. Âkif, «şiirlerinde anlattığı eşhâs gibi sade bir rûh, endişe-

74 Râif Necdet, «Musâhabe-i Edebiyye», *Resimli Kitab*, c. V, nr. 29, Nisan 1327/(1911), s. 358-359.

75 Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - II», *Svât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 149, 17 Receb 1329/30 Haziran 1327/(13 Temmuz 1911), s. 300-301.

76 Hamdullah Subhi, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât», *Servet-i Fünûn*, nr. 1050, 27 Receb 1329/10 Temmuz 1327/(23 Temmuz 1911), s. 223-229.

siz bir mişvâr ile, rahim ve serâzâd bir kalb ile halkın arasında dolaşmanın yolunu bilmekte»dir. Bizde mevcut olan halk ile aydın arasındaki uçurumu Mehmed Âkif'te göremeyiz. «Âkif Bey'in, san'atının pencerelerini İstanbul'un mensi, hücrâ köşelerine, kollarını, kendilerini bütün kalbimizle sevmemiz, kemâl-i ehemmiyetle telakki etmemiz lâzım gelen ve bizim büsbütün unuttuğumuz bir sınıf hemşehrilerimize açmış olması ayrıca şâyân-ı dikkattir».77

Âkif, Ruslar'ın «halka gitmek» diye ifâde ettikleri, aydınların, halkın eğitilmesine, yüceltilmesine çalışması fikrinin bizde en muvaffak uygulayıcılarındandır. Bunu da bir «fikir-i mahsûs ile değil, tabiatının sevki ile» öğrenmiştir. Kendisinde halka karşı hiçbir istikrâh eseri görülmez.78

Hamdullah Subhi'nin nazarında Safahât'm en büyük kıymeti, bize benliğimizi parça parça göstermeye muvaffak oluşundadır. «Onda İstanbul'un en eski, yani en Türk kısmı, Türklük ve İslâmlık» en güzel şekilde bulunmaktadır.79

Bütün bu özellikleriyle Safahât, Hamdullah Subhi'ye göre, millî bir edebiyatın ilk müjdecilerindendir.80

Hamdullah Subhi'nin bu konudaki görüşleri de, yukarıda bahsedilen diğer konulardakiler gibi, Celâl Sâhir tarafından tenkide uğrar.

Celâl Sâhir, en başta Mehmed Âkif'in şiirlerinin tasannu'suz olmasını itirâz konusu yapar. Ayrıca Âkif'in halkı sevmesini ve rûhunun sâdeliğini, gizli bir alayla kabûle şâyân bulur :

«Mehmed Âkif Bey'in manzûmelerinin ekserinin tasannu'suz oldukları pek vâzih bir hakikattir. Fakat zaten bu eserlerin muhteviyâtına bu noktadan itirâz etmek kimsenin aklına gelmeyen bir şeydir. Safahât nâzımının, sunûf-ı fakr u sefâleti de dâhil olmak üzere kavmin bir muhibbi olması, rûhunun sâdeliği, besâdeti, hepsi şâyân-ı kabûldür. Bilhassa sâde bir rûha mâlikiyyeti o

77 a.y., s. 223.

78 a.y., s. 224.

79 a.y., s. 225.

80 a.y., s. 226.

kadar âşikârdır ki, bunun aksini tasavvur o eserlerin müellifine bühtân olur».⁸¹

Bizde halkla aydınlar arasında bir uçurumun varlığını kabûl etmekle birlikte yazar, edebiyatın hiçbir şeye âlet ve vâsita olamayacağı görüşünde bulunduğunu, ama bununla beraber yine de edebiyatın avâma faydalı olacak şûbelere ayrılabilceğini ifâde eder. Nitekim Mehmed Emin avâma faydalı eserler vücûda getirmektedir. Bu eserler Safahât'tan hem daha sanatkârâne, hem de daha millidirler. Üstelik Mehmed Emin sanatının pencerelerini Âkif gibi yalnız İstanbul'a değil, Anadolu'nun unutulmuş ücrâ köşelerine de açmaktadır. Yazara göre Mehmed Emin'le Mehmed Âkif'in eserlerini yan yana koyduğumuzda «birinde bulduğumuz yeni, basit olmakla berâber mümtâz, yüksek fikirler yerine diğerrinde en hâyide efkârı buluruz».⁸²

Hamdullah Subhi, bu Mehmed Emin - Mehmed Âkif mukayesesine daha geniş bir çerçevede, cevap verir :⁸³ Celâl Sâhir'in, Âkif'in şiirlerini basit ve âdî bularak onu «avâm şairi» diye tavsif etmesi yanlıştır. Celâl Sâhir bu hükmünü kasıtlı olarak, Safahât'taki avâmın da anlayabileceği sâde ve basit birkaç şiiri göz önünde bulundurarak vermiştir. Oysa Âkif'in kitabında «Fâtiâ Câmiî», «Hasta», «Tevhid», «Mezâristan», «Selmâ», «Ezanlar», «Dirvâs» gibi halkın seviyesine inmekle hiçbir alâkası olmayan, yüksek fikirleri sanatkârâne ve necip bir şekilde işleyen şiirler de mevcuttur.⁸⁴

Bizde «avâm şairi» ünvanına lâyık bir isim varsa, o da Mehmed Emin'dir. Mehmed Emin, «Biz Nasıl Şiir İsteriz?» manzûmesinde halkın seviyesini kollayacak, ona hoş gelecek basit şiirler yazılmasının gereğini ifâde etmiştir.

Esâsen halkı konu edinmek, avâmı anlatan, ona faydalı olan eserler yazmak mutlaka seviyesizliğe ve basitliğe düşmek demek

81 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fînnûn*, nr. 1052, 8 Şaban 1329/21 Temmuz 1327/(3 Ağustos 1911), s. 275.

82 a.y., s. 275-276.

83 Hamdullah Subhi, «Safahât Hakkında», *Servet-i Fînnûn*, nr. 1054, 22 Şaban 1329/1 Ağustos 1327/(14 Ağustos 1911), s. 316-317.

84 a.y., s. 316.

değildir. Rus edebiyatında Dostoyevski, Tolstoy, Gorki gibi büyük sanatkârlar da halklarının fakirliklerini, sefâletlerini anlatmışlar, «eserlerinin sâha-i vasî'ini hastalıklarıyla, kirleriyle, cehâlet ve taassublarıyla berâber bütün vatandaşlarına karşı küşâde tutmuşlar, fakat sanatlarından fedâkârlıkta bulunmak zorunda kalmamışlardır. İşte bizim edebiyatımızda da Mehmed Âkif kısmen bu gâyeye erişmiştir.⁸⁵

Celâl Sâhir, Hamdullah Subhi'nin, kendisine cevap olmak üzere ileri sürdüğü bu fikirlerine karşı, ilk yazısındaki görüşlerinde kararlıdır.⁸⁶ Hamdullah Subhi'nin fikirlerine yeni itiraz noktalarıyla karşı çıkar :

Halka doğru gitmek, halk ile arasında bir uçurum bırakmamak demek, eğer halkın anlayabileceği gibi yazılar yazmak değil de konularını onların hayatından almak demekse, bu durumda Safahât sanatkârâne olmadığına yanısıra, halka faydalı olma meziyetini de yitirmektedir. «Zira hiçbir fedâkârlık yapıyorum itikâdmda bulunmayarak kahveleri, meyhâneleri, bayram yerlerini dolaşıp, tedkik edip efrâd-ı nâs ile vakit geçiren, fakat o yerlerin menâzır-ı hâriciyesiyle o efrâdm mükâlemât-ı âdiyyesini bir fotoğraf ve gramafon sıhhatiyle nakil ve tesbit ve başına sonuna birkaç hikmet-i âmiyâne ilâve etmekten başka birşey yapmayan bir muharririn bu eserleriyle havâsa hitâb ettiği iddia olunamaz».⁸⁷

Celâl Sâhir, Mehmed Emin'in «avâm şairliği» konusuna, Hamdullah Subhi'nin Âkif'i savunurken izlediği yolu takib ederek, bu yazısında da kısaca temas eder. Ona göre Mehmed Emin'in avâm için yazılmış şiirleri olduğu kadar, «Ölü Kafası» gibi, ifâdesinin sanatkârâne oluşu ve derin fikirleri işleyişi ile havâsı da ilgilendirecek şiirleri vardır.⁸⁸

85 a.y., s. 316-317.

86 Celâl Sâhir, «Musâhabe-i Edebiyye : Safahât Hakkında», *Servet-i Fî'nân*, nr. 1058, 21 Ramazan 1329/1 Eylül 1327/(14 Eylül 1911), s. 413-414.

87 a.y., s. 413.

88 a.y., s. 413.

f) *Diğer konular :*

Âkif ve Safahât'ı hakkında buraya kadar bahis konusu ettiğimiz tenkid ve değerlendirme konularından başka, Midhat Cemâl'in «Safahât Hakkında Notlar» ve «Safahât Şairine» başlıklı seri yazılarında üzerinde durduğu birtakım noktalar da vardır. Yazarın Safahât'tan bol bol örnekler vererek, derinleştirmeden kısa temaslara şeklinde dikkat çektiği bu noktaları şu maddeler altında toplayabiliriz :

1 — Âkif ve Batı edebiyatından istifâde :

Mehmed Âkif, Batı edebiyatını çok iyi tanımış, bilhassa Emile Zola ve Alphonse Daudet'yi çok okumuş, fakat kimsenin tesirinde kalmamıştır. Garb edebiyatından istifâde etmiş, ama Frenk selikasını taklid etmemiştir. Meselâ hiçbir şiirinde «ve» ile başlayan tek bir mısra yoktur. Ama Batı edebiyatını tanınması, onun şiirlerine kuvvetli bir plan fikrini getirmiştir.⁸⁹

2 — Âkif'in şiirlerindeki tasvir kabiliyeti :

Mehmed Âkif'in şiirlerinde ressâmâne ve şâirâne bir tasvir (deskripsiyon) kabiliyeti kendisini gösterir. «Fâtih Câmii», «Mezarlık» gibi şiirlerinde bunun en başarılı örneklerini görürüz.⁹⁰

3 — «Fâtih Câmii» şiiri :

«Fâtih Câmii» şiiri Mehmed Âkif'in «ecell-i âsârı»dır.⁹¹ Bu şiirinde Âkif «tasvîr-i maddî»leriyle edebiyatımızda bir «ar-plastik» ibdâ etmiştir.⁹² «Fâtih Câmii» şiiri Abdülhak Hâmid'in «Mer-

89 Midhat Cemâl, «Safahât Hakkında Notlar - I», *Svât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 148, 10 Receb 1329/23 Haziran 1327/(6 Temmuz 1911), s. 283-285.

90 a.y., s. 283; «Safahât Hakkında Notlar - IV», *Svât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 151, 30 Receb 1329/14 Temmuz 1327/(27 Temmuz 1911), s. 333-334; «Safahât Şairine - III», *Sebilü'r-Reşâd*, c. II/IX, nr. 31/213, 22 Şevval 1330/(3 Ekim 1912), s. 88-89.

91 «Safahât Hakkında Notlar - 1», *Svât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 148, 10 Receb 1329/(6 Temmuz 1911), s. 283.

92 «Safahât Hakkında Bilgiler», *Svât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 153, 13 Şaban 1329/27 Temmuz 1327/(9 Ağustos 1911), s. 359.

kad-i Fâtih'i Ziyâret» şiirini hatırlatır, fakat ona benzemez, onun bir taklidi değildir.⁹³

4 — «Tevhîd» şiiri :

Âkif'in «Tevhîd» şiiri, dîvan edebiyatımızdaki klasik tevhidlere benzemez. Aralarında temin işlenişi bakımından çok büyük farklar vardır. Âkif'in bu şiirinde Kur'ân-ı Kerim'den ve Lammartine'den istifâde etmiş olduğunu görürüz.⁹⁴

*
**

Netice olarak, diyebiliriz ki, Mehmed Âkif, ilk şiir kitabı «Safahât-Birinci Kitab» ile Türk edebiyatında kendisini gösterdiği ilk günlerden itibaren devrinin edebiyat çevrelerinde adından söz ettirmiş, onun şiirini beğenmeyenler bile eserine karşı bigâne kalamamışlardır. Âkif, hem şiirlerinin tekniği ve hem de muhtevâsı açısından devrinin edebiyatında birtakım tartışmaların ve bu tartışmalar dolayısıyla edebiyatımız hakkında bazı görüşlerin ortaya çıkmasına yol açmıştır. Türk edebiyatında manzûm hikâyecilik, şiirde müstehcenlik, halkı yazmak-halk için yazmak gibi konular bunlardandır.

Âkif daha ilk kitabıyla birlikte edebiyatımızda sosyal bir şair kimliğiyle belirmiş, bu kimliği, etrafında vukû bulan tartışmada da üzerinde durulan noktalardan birini teşkil etmiştir. Fakat şairin kendisini, eseri hakkındaki bu münâkaşaların dışında tutarak, söylenenleri uzaktan dinlemesi dikkat çekicidir.

93 «Safahât Hakkında Notlar - H», *Svrât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 149, 17 Receb 1329/30 Haziran 1327/(13 Temmuz 1911), s. 299-302.

94 «Safahât Hakkında Notlar - III», *Svrât-ı Müstakim*, c. VI, nr. 150, 23 Receb 1329/7 Temmuz 1327/(20 Temmuz 1911), s. 312-315.